

Ілляшенко Наталія Сергіївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та управління інноваційною діяльністю Сумського державного університету

СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА ГОЛОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИПЕРЕДЖАЮЧОГО РОЗВИТКУ

Україна продовжує свій шлях ринкових перетворень. Керівництвом країни обрано європейський вектор розвитку, який в перспективі дозволить вийти на світову арену в якості гідного партнера та конкурента. Однак окрім переваг таких стратегічних рішень, існують і певні загрози для вітчизняної економіки. На сьогодні рівень розвитку вітчизняних підприємств набагато нижчий за своїх іноземних конкурентів. Товари, що виробляються всередині країни не користуються попитом не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому ринках, що пов'язано з їх неконкурентоспроможністю. Тому відкриття ринкових кордонів може значно похитнути і без того складний стан вітчизняного виробництва. Щоб уникнути цих проблем необхідні швидкі радикальні зміни, які дозволять адаптуватись до мінливості та динамічності зовнішнього середовища та підвищити рівень потенціалу вітчизняних підприємств. І сьогодні все частіше в якості інструменту вирішення зазначеної проблеми говорять про випереджаючий розвиток.

Головним принципам та засадам випереджаючого розвитку присвячені праці таких українських та російських вчених, як Глазьев С.Ю. [1], Бузгалін А.В. [2], Москаленко О.М. [3, 4], Захаров В. [5], Лизун М.В. [6] та ін. І взагалі слід зазначити, що в більшості випадків про випереджаючий розвиток згадується саме в працях українських та російських науковців. Це не є дивним, адже саме ці країни належать до тих, що розвиваються і саме вони намагаються прискорити свій перехід до групи розвинутих країн світу.

Не дивлячись на це, певні аспекти випереджаючого розвитку розглянуті і в працях відомих в усьому світі закордонних науковців. Так, Д.Белл (Bell D.,

1967) в своїх працях присвячених постіндустріальному суспільству говорить про панування знань та науки як рушійних сил економічного розвитку [7]. В працях Дж. М. Бьюкенена (Buchanan J.M., 1997) розглядається конституційна економіка, згідно якої держава не може інтелектуально переважати своїх жителів [8]. Й. Шумпетер (Schumpeter J., 1994) в своїх працях популяризував поняття «креативне руйнування», яке передбачає використання в якості підприємницької сили інноваційних нововведень, за рахунок чого досягається довгостроковий економічний ефект та руйнуються старі цінності [9]. Продовжили ці ідеї в своїх дослідженнях К. Крістенсен (Christensen C., 2000), яка говорила про необхідність використання «підривних технологій» в діяльності підприємства з метою досягнення довгострокового росту та процвітання [10]; Р. Фостер (Foster R., 2001) та С. Каплан (Kaplan S., 2001), які зазначали про важливість стратегії дискретної еволюції та процесів творчого руйнування для досягнення довгострокової конкурентоздатності підприємства [11].

Однак у всіх розглянутих дослідженнях в більшості випадках розглядаються лише деякі поодинокі теоретичні засади випереджаючого розвитку, і ті не мають єдиного чіткого визначення його сутності та змісту. Не зрозумілими залишаються характеристики, які притаманні випереджаючому розвитку і які відрізняють його від інших типів розвитку. Окрім того виникає питання рівня реалізації засад випереджаючого розвитку (макро-, мезо-, мікро- чи ін.).

На основі структуризації існуючої інформації про випереджаючий та альтернативні йому типи розвитку, нами запропоновано в якості ознаки класифікації, за якою він виокремлюється застосовувати «відношення до лідера». Адже кожна людина, суб'єкт господарювання і країна в цілому бажають бути першими, лідерами в своїй сфері. Саме лідер диктує умови і має вплив на інших. Тому саме така ознака і є, на наш погляд, більш характерною за інші у процесі прийняття рішення про обрання напрямку розвитку.

Розглянемо більш детально дану класифікаційну ознаку і типи розвитку, що за нею виокремлюються, а також зупинимось на факторах, що сприяють реалізації цих різновидів. Отже, по відношенню до лідера розвиток може бути:

- **наздоганяючим** – який передбачає наслідування лідерів за рахунок використання їх досвіду у виробництві товарів та послуг. Такий тип розвитку направлений на постійну «гонку» за рівнем розвитку лідерів. Однак, фактично ні наздогнати, ні перегнати лідерів за рахунок такого типу розвитку не можливо, адже лідер ніколи не зупиняється і продовжує активно розвиватись. І хоча головне гасло такого типу розвитку «наздогнати та перегнати», в практиці цей принцип не дає результату. Наздоганяючими є країни, що розвиваються, тобто всі країни колишнього СРСР, країни Південної Америки, Мексика, Турція, Іран та ін. Слід зазначити, що у таких країн є чималий потенціал, адже в них проживають близько 80% всього населення Землі.

- **розвиток на рівні лідера** – по суті це є відображення розвитку самих лідерів та їх найближчих послідовників. На сьогодні статистика економічно розвинутих країн світу свідчить про рівень росту їх ВВП на рівні 1,5-2,5% щорічно. Хоча такий темп не є сталим. Так після кризи 2008-2009 рр. темпи росту багатьох економік світових лідерів були взагалі від'ємними. Та багатьом з них вдалось вже на сьогодні повернути втрачені позиції швидшими темпами росту ВВП за останні роки. В принципі цей розвиток свідчить про передові позиції в різноманітних міжнародних рейтингах, головними критеріями за яким є: ВВП, ВВП на душу населення, індекс розвитку людського потенціалу, глобальний індекс конкурентоспроможності та ін. До яскравих представників країн-лідерів (як до бази порівняння) належать всі розвинуті країни світу. На сьогодні їх налічується близько шестидесяти, основу яких складають країни «Великої сімки»: США, Японія, Великобританія, Франція, Італія, Німеччина, Канада. Саме частка цих країн у світовому ВВП складає близько половини. Окрім того, до цього переліку належать Нідерланди, Бельгія, Швеція, Швейцарія, Фінляндія, Норвегія, Данія, Австрія, Австралія, Нова Зеландія та ін.

- *випереджаючий розвиток* – про даний тип розвитку говорить його головний лозунг «перегнати не наздоганяючи». Тобто в даному випадку мова йде не про наслідування, а про створення нових якостей, що дозволять здійснити різкий прорив і випередити лідерів. І здійснити це можна лише якщо темпи росту будуть більшими за аналогічні показники лідерів щонайменше вдвічі, а бажано ще більше. Адже, як доводить статистика кожні десять років за умови збурень ділової активності відбувається подвоєння доходів кожної країни. Країн, які обрали в якості варіанту розвитку випереджаючий у всіх сферах діяльності не існує. Частіш за все випереджаючий розвиток є так би мовити провідним, однак доповнюється і іншими різновидами. Та на сьогодні є країни, які своїм прикладом довели результативність обрання за провідний випереджаючий розвиток. До них належать: Китай, який декілька років тому випередив Японію і зайняв друге за рівнем розвитку економіки в світі місце після США; Індія, Сінгапур, Таїланд, Гонконг, Південна Корея та ін. Своїм успіхом вони багато в чому завдячують активізації інноваційної діяльності та виходом з отриманими винаходами на світову арену.

В принципі всі вищеперераховані типи розвитку не є абсолютними, тобто не можуть обиратись як єдино вірні для всієї економіки. Вони повинні бути взаємодоповнюючими. Якщо звертатись до мови цифр то тут доцільно застосовувати принцип Парето та методику ABC-аналізу, яка базується на ньому. Саме принцип Парето (та похідні від нього) більш за все простежується при аналізі теорії розвитку. Так, 20% населення проживають в країнах, що приносять близько 80% світового ВВП, а 80% населення – в тих, що приносять остачу; близько 10% розвинених країн володіють 90% всіх іноземних інвестицій; 10% розвинених країн володіють 90% всіх макротехнологій світу; частка НТП в темпі росту ВВП розвинутих країн світу становить 75-90%. Отже, необхідно обирати такі пропорції наздоганяючого, випереджаючого та лідируючого розвитку, які б у перспективі дозволили розвиватись країні цілісно, холістично, приносячи при цьому синергетичний ефект. Наприклад, 20% всіх виробників обрали в якості провідного випереджаючий тип розвитку,

при цьому вони приносять 50% ВВП, 30% виробників – розвиток на рівні лідера, приносячи 30% ВВП, і 50% виробників – наздоганяючий розвиток, приносячи решту 20% ВВП. Для економіки України доцільним є використання засад наздоганяючого розвитку для таких галузей як виробництво побутової техніки, двигуно-, автомобілебудування, хімічна промисловість; засад розвитку на рівні лідера – для оборонної, аерокосмічної та суднобудівної промисловості, хімічного, важкого та енергетичного машинобудування, індустрія інформаційних технологій; засад випереджаючого розвитку – всі інші можливі галузі.

Говорячи про оптимальну структуру типів розвитку слід зазначити, що кожному типу розвитку притаманна певна стратегія. Так, для наздоганяючого розвитку характерною є стратегія «переслідування» – освоєння випуску конкурентоспроможної продукції, яка вже випускається в розвинутих країнах. Така стратегія повинна застосовуватись у тих випадках, коли існуючі товари та послуги є достатньо провідними і не потребують значних вдосконалень. Тут діє принцип «навіщо знову винаходити велосипед». Такий підхід дозволяє зберегти ресурси для їх застосування в тих сферах, де країна зможе дійсно зробити різкий прорив. Для розвитку на рівні лідера характерною є стратегія «лідерних технологій» – використання власних науково-технічних досягнень на основі нагромадження основного капіталу для створення нових видів продукції та технологій, формування попиту на них і виходу на нові ринки. Для випереджаючого розвитку характерною є стратегія «прориву» – створення принципово нових продуктів, які випереджають сучасні зразки на одне-два покоління, та/або формують нові потреби та ринки.

Окрім того, у випадку різних типів розвитку простежується існування певних особливостей в формуванні структури економіки. Традиційно галузі народного господарства поділяються на дві великі сфери – сферу матеріального виробництва, до якої належать добувний та обробний сектори (як перший та другий сектори) і невиробничу сферу, до якої відносяться сектор послуг та сектор знань, наукових досліджень і розробок (як третій та четвертий сектори).

В структурі економік, що обрали наздоганяючий тип розвитку переважає сфера матеріального виробництва, тобто обробний та добувний сектори. При цьому більший наголос робиться саме на добувній, сировинній галузі. Такі країни є сировинними придатками для розвинутих країн світу. В структурі економік, що обрали тип розвитку на рівні лідера переважає нематеріальна сфера, а саме сектор послуг. Ще донедавна вважалось що економічний розвиток держави базується на розвитку матеріальної сфери виробництва. Однак, сьогодні частка сектору послуг у світовому валовому внутрішньому продукті складає більше 65%, а частка зайнятих у сфері послуг в економічно розвинутих країнах світу складає більше 70%. На теперішній час приріст виробництва послуг у світі майже вдвічі випереджає приріст виробництва матеріальних благ, що ще раз доводить про лідируючі позиції сектору послуг. В цілому з активним розвитком сфери послуг пов'язують появу нового етапу розвитку суспільства – постіндустріального суспільства. Згідно з концепцією «постіндустріального суспільства» Деніела Белла головною ознакою цього етапу є панування нових знань та науки, які призводять до появи нововведень в усіх сферах життя. Головною робочою силою в даному випадку виступають провідні фахівці та консультанти, які формують нову «інтелектуальну технологію». А рівень заможності населення вимірюється кількістю та якістю придбаних послуг.

Для економік, що діють на засадах випереджаючого розвитку провідною є також невиробнича сфера, однак провідну роль тут відіграє саме четвертий сектор. Саме наука та нові знання як її результат дозволяють винаходити нові технології та завойовувати за їх допомогою світ.

Аналізуючи структуру економіки, варто також зауважити, які саме технологічні уклади в ній переважають. Так в країнах, де провідним є наздоганяючий розвиток переважає 3 та 4 технологічні уклади, що говорить про їх зачне відставання від розвинутих країн світу. В країнах, які є лідерами переважає 5 та 6 уклади. При цьому слід зауважити, що останній уклад на сьогодні лише формується. Саме тому він є провідним для випереджаючого

розвитку. Адже випереджаючий розвиток і передбачає створення нових технологій, які стануть ядром нових технологічних укладів та циклів розвитку. Окрім того, на сьогодні вже говорять і про сьомий уклад, в якості основи якого передрікають людську свідомість як виробничу силу.

Виходячи з секторів економіки, які є провідними в межах того чи іншого різновиду розвитку, виокремлюють також і ті основні засоби, за допомогою яких цей розвиток досягається. Так, основою наздоганяючого розвитку є, як вже зазначалось, продаж сировини іншим країнам, а також виробництво тих товарів, які є конкурентоспроможними в більшій мірі лише на внутрішньому ринку. Для досягнення розвитку на рівні лідера вже давно визначено в якості основного засобу виробництво та збут інновацій. При цьому слід зазначити, що за останні десятиліття саме інновації в сфері послуг та технологій виготовлення товарів є більш радикальними та прибутковими. Відкриттям, яке змінило життя людей назавжди стала поява Інтернет. В цілому до головних винаходів останніх десятиліть належать: бездротові технології, альтернативні технології, дослідження геному, енерго- та водозберігаючі технології, технології дослідження космосу, аналіз ДНК, технології комп'ютерного моделювання та ін. Варто також зауважити, що в останні роки країни, які перейшли на інноваційний шлях розвитку задекларували його експортну направленість, тобто вихід з новими товарами та послугами на зовнішні ринки. Основою випереджаючого розвитку є людський капітал. Саме за рахунок використання нових знань та досвіду людей створюються нові якості, які змінюють світ. Тому однією з головних задач на шляху випереджаючого розвитку мають бути інвестиції в людський капітал, формування широкої та різноспрямованої системи мотивації інтелектуальної праці.

Зазначивши про інноваційну направленість розвитку країн-лідерів, слід більш детально зупинитись на відношенні до інновацій і в інших типах країн. При цьому в якості інновацій мають ся на увазі як власні розробки, так і імпорт інноваційних технологій. Відтак, в країнах з наздоганяючим розвитком зазвичай виробляються лише псевдоінновації, або ж інноваційна діяльність

майже відсутня. Під псевдоінноваціями в даному контексті маються на увазі або незначні зміни в традиційних товарах та послугах, або обмежений простір інноваційності, тобто товари та послуги є новими лише для даної країни, всі інші (які є більш розвинутими) вже давно освоїли їх. По суті ці країни займаються імпортом інновацій. Для країн, які розвиваються на рівні лідерів, характерним є виробництво та збут модифікуючих інновацій, які вдосконалюють попередні зразки та створюють нові покоління вже відомих товарів і виходять з ними на зовнішні ринки. Для випереджаючого розвитку характерним є створення радикальних інновацій, тобто формування нових ринків, сегментів і взагалі нових потреб.

До речі зауважимо, що наздоганяючий розвиток направлений на задоволення існуючих потреб споживачів, які залишаються достатньо незадоволеними, або ж вже зникають. А розвиток на рівні лідера передбачає задоволення прихованих потреб, або пошук та реалізація нових шляхів задоволення вже існуючих.

Аналізуючи успішність розвитку країн, які є лідерами на сьогодні, не можливо не розглянути ті заходи в окремих сферах діяльності, які для цього застосовуються.

По-перше, розвиток на рівні лідера передбачає значну підтримку держави в сфері інноваційної діяльності [12]. При цьому підтримка надається не лише всередині країни, але й зовні. Так, країни-лідери володіють величезними фінансовими ресурсами і на їх частку припадає 9/10 іноземних інвестицій у підприємства промисловості, сільського господарства, торгівлі та інших галузей господарства інших країн. Саме економічно розвинуті країни є членами Організації економічного співтовариства і розвитку (ОЕСР) і так званого Паризького клубу, що контролює світовий фінансовий ринок. Країни ж, які розвиваються на засадах наздоганяючого типу розвитку є отримувачами інвестицій. Без фінансової підтримки міжнародних організацій та інших країн їх розвиток ставиться під великий сумнів. Саме виходячи з вищевикладеного слід звернути увагу на необхідність агресивної підтримки держави в сфері

інноваційної діяльності для ефективного випереджаючого розвитку. Під агресивною підтримкою мається на увазі значне реформування економіки, радикальні зміни в бік інноваційно-направлених галузей, достатньо жорсткі часові обмеження реалізації програми підтримки і т.п.

По-друге, країни-лідери приділяють значну увагу соціальній політиці. Так, для них характерним є високий рівень соціальних гарантій та достатньо дорога робоча сила. На відміну від країн з наздоганяючим типом розвитку, де оплата праці знаходиться на середньому рівні, а в певних сферах діяльності – на рівні нижчому за середній. При цьому в таких країнах майже відсутні будь-які соціальні гарантії. Виходячи з цього слід зазначити, що у випадку випереджаючого типу розвитку акцент слід робити на достойному рівні оплати праці та соціальних гарантіях саме для працівників інтелектуальної праці. Адже, як вже неодноразово зазначалось, саме людський капітал є основою випереджаючого розвитку.

Треба додати, що для розвинутих країн світу характерним є наявність працівників, що мають декілька дипломів про вищу освіту різного профілю. Це пов'язано з тим, що за останні роки значно зменшився термін старіння знань. На сьогодні цей показник становить приблизно п'ять років. Тобто навчаючись в університеті п'ять років студент вже виходить зі знаннями, які втратили свою важливість та актуальність. Тому декількаразове навчання є на сьогодні необхідністю, що вимагає сучасний світ. Наздоганяючому типу розвитку характерним є отримання однієї вищої освіти, або ж професійної освіти. Отримавши роботу працівники в більшій мірі перестають розвиватись та навчатись, що врешті решт призводить до відставання не лише їх власного професійного рівня, але й господарської діяльності в цілому. Саме тому випереджаючий розвиток передбачає процес постійного, безперервного та багаторівневого навчання. Саме такий підхід дозволить випередити інших і зайняти лідируючі позиції.

Все вищевикладене дозволило нам сформулювати перелік характеристик, за якими доцільно порівнювати типи розвитку і які наглядно показують, які ж

риси притаманні випереджаючому розвитку, в чому його сутність, зміст, засоби досягнення (табл. 1-3).

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика альтернативних варіантів розвитку за ознакою «відношення до лідера»

Вид розвитку Характеристики	Наздоганяючий – прагнення досягти рівня розвитку країн, що є лідерами	На рівні лідера – постійний розвиток і як результат щорічний темп зростання ВВП на рівні 1,5-2,5%	Випереджаючий – випередження темпів росту ВВП країн-лідерів у 2-3 рази
Блок характеристик економіки країни			
Країни представники	Країни, що розвиваються. Найбільш яскраві представники: країни СНД, країни Південної Америки	Розвинуті країни світу. Найбільш яскраві представники: країни «Великої сімки», малі промислово розвинуті країни Європи: Нідерланди, Бельгія, Швеція, Швейцарія, Фінляндія, Норвегія, Данія, Австрія та інші, а також промислово розвинуті країни південної півкулі: Австралія, Нова Зеландія	Найбільш яскраві представники останніх років: Китай, Індія, Південна Корея, Сінгапур, Таїланд, Гонконг
Стратегія, що застосовується	Стратегія «переслідування»	Стратегія «лідерних технологій»	Стратегія «прориву»
Структура економіки	Переважає сфера матеріального виробництва, більша частка у добувному секторі	Переважає сфера нематеріального виробництва, більша частка сектору послуг	Переважає сфера нематеріального виробництва, більша частка у четвертого сектору
Основа розвитку	Продаж сировини іншим країнам, виробництво товару для внутрішнього ринку	Виробництво та експорт інноваційних товарів і послуг, та технологій їх виготовлення	Використання людського інтелекту, знань та досвіду для відкриття нових технологій
Технологічний уклад, що переважає	3 та 4	5 і 6	6 та заснування 7
Блок характеристик державного управління			
Політика держави в	Отримання інвестицій	Підтримка	Агресивна підтримка

сфері інноваційно-інвестиційного розвитку	з боку міжнародних організацій та інших країн	інноваційної діяльності, велика кількість інвестицій в інші країни	інноваційної діяльності, експортна орієнтація інновацій
Соціальна політика	Низькі соціальні гарантії, середній рівень робочої сили	Високий рівень соціальних гарантії, дорога робоча сила	Високий рівень соціальних гарантії, дорога інтелектуальна робоча сила
Блок характеристик інноваційної діяльності			
Тип суспільства	Доіндустріальне та індустріальне	Індустріальне та постіндустріальне	Постіндустріальне
Особливості в освіті	Професійна освіта, вища освіта	Декілька дипломів про вищу освіту у різних галузях	Безперервне та багаторівневе навчання
Потреби, що задовольняються	Існуючі потреби, вимираючі потреби	Приховані потреби, інші шляхи задоволення існуючих потреб	Нові потреби
Поведінка в сфері інновацій	Імпорт інновацій	Експорт інновацій	Формування нових ринків інновацій як всередині країни так і за її межами
Тип інновацій	Псевдоінновації або традиційні товари	Модернізуючі	Радикальні

Аналізуючи дані в табл. 1 слід зауважити, що частіш за все про випереджаючий розвиток згадується в контексті макрорівня, тобто рівня держави, а головним критерієм визначення типу розвитку є темп росту ВВП. Однак, ВВП формується під дією підприємств, які ведуть свою господарську діяльність в середині країни і, на нашу думку, випереджаючий розвиток потрібно починати саме з рівня окремо функціонуючих підприємств. Лише досягнувши відповідного рівня розвитку вітчизняних підприємств можна говорити про рівень розвитку країни в цілому. Це доведено багатьма розвинутими країнами світу. Так, перше місце на сьогодні (і протягом тривалого часу) за рівнем ВВП займає США. І саме компанії США знаходяться на перших місцях світових рейтингів компаній за рівнем прибутковості, ринковою капіталізацією і вартістю брендів [13, 14, 15]. Окрім того, вони займають більшу частку всієї сукупності представлених у рейтингах компаній. Прикладом ефективного використання випереджаючого розвитку для підприємств і досягнення, завдяки цьому, значних успіхів країни в цілому є

Китай. Так, за останні роки темпи росту прибутків китайських компаній були в декілька разів вищими за своїх конкурентів. Це дозволило їм швидко увійти на передові позиції світових рейтингів і вивести країну на друге місце за рівнем ВВП, випередивши Японію. Таким чином, це ще раз доводить необхідність розроблення механізму реалізації випереджаючого розвитку саме на рівні окремих суб'єктів господарювання, тобто мікрорівні.

Шляхом логічно узагальнення та структуризації даних з табл. 1 та специфіки діяльності окремого суб'єкта господарювання нами запропоноване визначення випереджаючого розвитку на рівні підприємства. Так, *випереджаючий розвиток – це безперервний циклічний процес досягнення та утримання лідерства (за рівнем прибутковості) за рахунок використання інтелекту та творчих здібностей працівників, що спрямовані на «технологічний прорив» і виведення на ринок інноваційних товарів, котрі формують нові потреби споживачів.*

Зупинимось на складових цього визначення більш детально. Отже випереджаючий розвиток:

- безперервний та циклічний – це пояснюється тим, що бажання бути лідером є у підприємства завжди. Кожен суб'єкт господарювання прагне до максимізації прибутку. Це є його головною ціллю (саме цим пояснюється мета випереджаючого розвитку – досягнення та утримання лідерства), а відповідно, прагнення досягти та утримати лідерство – це процес безперервний. Однак, завжди існує конкурент, який на сьогодні, або ж в певній перспективі може зайняти ваше місце. Доки його не має підприємство повинно проводити моніторинг ситуації на ринку і готуватись до конкурентної боротьби (пасивна фаза). А коли він являється – вступати в боротьбу (активна фаза). Отже, випереджаючий розвиток носить циклічний характер. Загалом весь економічний розвиток є циклічним (довгі хвилі Кондратьєва, цикли Кузнеця і т.п.). І випереджаючий розвиток не є виключенням.

- передбачає використання інтелекту та творчих здібностей – у вищевикладеному матеріалі нами вже доведено, що головним засобом на шляху

досягнення лідерства на сьогодні є інновації, а як фактор, що їх спричиняє – інтелект та здібності працівників. Саме люди є головною рушійною силою і рівень їх освіченості, професіоналізму, досвіду безпосередньо впливає на роботу підприємства.

- передбачає «технологічний прорив» - практика діяльності найбільш прибуткових компаній світу [14] свідчить про те, що технологічні компанії, та ті, діяльність яких пов'язана з технологічним сектором мають найбільші темпи росту. Саме вони на сьогодні є лідерами.

- передбачає виробництво інновацій – інноваційний шлях розвитку вже давно визнано за провідний. Його ефективність доведена діяльністю багатьох компаній світу. Так, лідируючі позиції за ринковою капіталізацією такі компанії як APPLE, Google, Microsoft та ін. займають саме завдяки розвитку інновацій та освоєнню нових ринків [15]. У країнах-лідерах частка інноваційної продукції у ВВП складає 70-90%.

- нові потреби – мається на увазі, що підприємство повинно так би мовити передбачати, які потреби будуть відчувати споживачі в майбутньому і тим самим створювати їх. Тобто одним з ключових факторів успіху випереджаючого розвитку є ефективне прогнозування перспективних напрямків інноваційного розвитку.

Як слідує з даного визначення, випереджаючий розвиток не є цілком підприємства, а лише засобом досягнення рівня лідера. Тобто бажаним для суб'єкта господарювання є розвиток на рівні лідера, однак досягти цього вітчизняним підприємствам можна лише за рахунок швидкого «прориву» в своїй діяльності. Також слід зауважити, що залишатись на лідируючих позиціях завжди не можливо. Необхідна постійна робота з приведення у відповідність внутрішнього потенціалу розвитку з зовнішніми чинниками, які постійно змінюються в оточуючому середовищі. Процес господарювання не є статичним, а динамічним, що потребує швидкої реакції та гнучкості пристосування до мінливого зовнішнього середовища. Саме випереджаючий розвиток дозволяє не лише швидко реагувати на зміни, а й виступати генераторами цих змін,

управляти ними. Графічне зображення випереджаючого та альтернативних йому типів розвитку представлено на рис. 1.

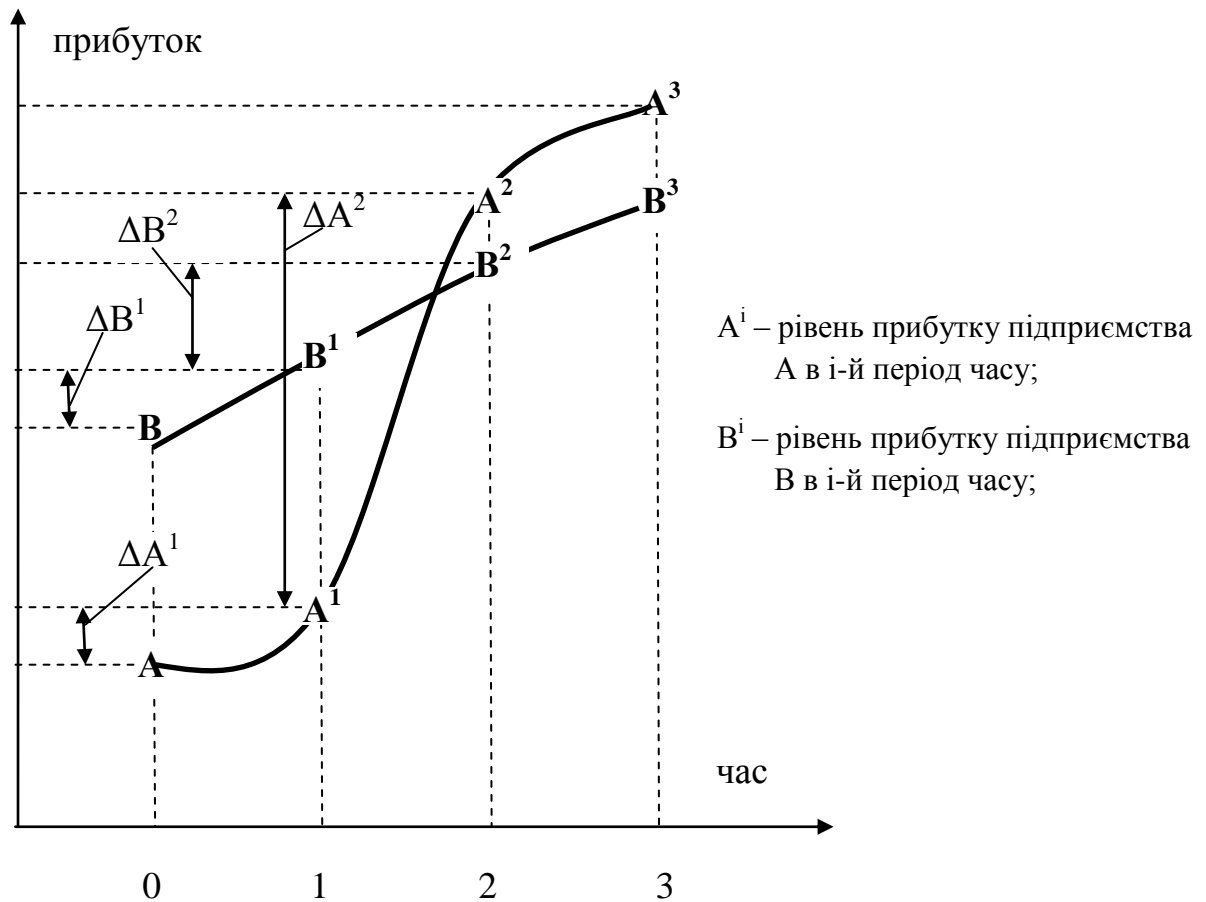

Рисунок 1 – Графічне зображення випереджаючого та альтернативних йому типів розвитку

Аналізуючи рисунок 1 слід зазначити, що відрізок AA^1 показує наздоганяючий розвиток, відрізок A^1A^2 – випереджаючий розвиток, відрізки BB^2 та A^2A^3 – розвиток на рівні лідера. Рівень випередження можна знайти за формулою:

$$\text{Рівень}_{\text{випередження}} = \frac{\Delta A^2}{\Delta B^2} \rightarrow \text{max} \quad (1)$$

Математично випереджаючий та наздоганяючий типи розвитку можна представити наступним чином, за умови що В – підприємство лідер:

якщо $\Delta A > \text{або} \gg \Delta B$, то це випереджаючий розвиток, (2)

якщо $\Delta A \leq \Delta B$, то це наздоганяючий розвиток

Таким чином, кількісно виразити випереджаючий розвиток можна шляхом аналізу темпу росту прибутку підприємства та його порівнянням з аналогічним показником конкурентів-лідерів. Звичайно швидко досягти лідерства, як це показано на рис. 1 (це майже ідеальна ситуація) в реальній ситуації досить складно, однак принцип дії випереджаючого розвитку від цього не змінюється. Окрім того, на рис. 1 показано циклічний характер випереджаючого розвитку, його активну фазу (A^1A^2) і початок пасивної (A^2A^3).

Порівняльний аналіз представлених в табл.1 типів розвитку дозволив встановити головними «трьох китів» випереджаючого розвитку (рис. 2), без яких він неможливий, а саме:

- система заохочення та стимулювання інноваційної діяльності, творчого, креативного процесу. Бажано, щоб ця система мала в своїй структурі як матеріальні так і нематеріальні стимули, була комплексною та діяла в постійному режимі. На рівні держави головними суб'єктами такої системи виступають інститути заохочення, які через фіскальні заходи стимулюють підприємства до інноваційної діяльності. На рівні підприємства цим мають займатись окремі відділи (чи конкретні особи), які б виконували наступні функції: постійний моніторинг ситуації в сфері інноваційної активності; аналіз проблемних питань, які виникають внаслідок опору інноваціям, та внесення пропозицій по їх вирішенню; формування системи стимулювання та заохочення до інноваційної активності; розподіл обов'язків в інноваційних проектах у відповідності до типу особистості, професійно-кваліфікаційному рівня працівників та їх сподівань.

Рисунок 2 – «Три кити» випереджаючого розвитку підприємства

- формування такої організаційної структури, яка б дозволила швидко, реагувати на зміни в зовнішньому середовищі та розвивати інноваційну діяльність на підприємстві. Якщо проводити аналогію з рівнем держави, то таку функцію виконує інноваційна інфраструктура. Тобто керівництво підприємства повинно всіляко сприяти утворенню відділів, які б виконували наступні функції: інформаційне забезпечення інноваційної діяльності та підвищення інформаційного обміну між підрозділами; виробництво інноваційних товарів; сприяння патентуванню, сертифікації, ліцензуванню; активна взаємодія з науковими інститутами та установами, реалізація спільних проектів; фінансове забезпечення інноваційної діяльності.

- випереджаючий розвиток інтелектуального капіталу та формування загальної для всього підприємства інноваційної культури. Під інтелектуальним капіталом розуміється сукупність інтелектуальних ресурсів (матеріальних і нематеріальних) і здатностей до їх реалізації, що визначають спроможність підприємства розвиватися на основі інформації і знань [16]. Інноваційна культура підприємства розглядається як накопичені знання, досвід, переконання, особливості поведінки і взаємовідносин персоналу (менеджерів, інженерно-технічних працівників, робітників), систему його мотивації, порядки в організації тощо, які характеризують ступінь сприятливості окремих працівників, груп працівників (підрозділів) і організації у цілому до нововведень, готовність втілити їх у нові продукти, технології, управлінські

рішення тощо [17]. Саме розвиток цих двох складових на засадах випередження дозволить підприємству досягти успіху на шляху прагнення до лідерства.

Підсумовуючи все вищевикладене можна зробити наступні висновки:

1. Сьогодні все частіше говорять про випереджаючий розвиток як альтернативу наздоганяючому. В роботі нами запропоновано ознаку «відношення до лідера», за якою їх так можна класифікувати. В зв'язку з цим, виокремлюється ще один тип розвитку – розвиток на рівні лідера.

2. На сьогодні випереджаючий розвиток не має конкретного визначення та достатнього теоретичного підґрунтя. Більше про нього згадують українські та російські вчені, і майже нічого не зазначається в працях закордонних науковців. На основі аналізу наявної інформації нами виокремлено ряд характеристик, за якими доцільно розглядати випереджаючий розвиток та його альтернативи; проведено дане порівняння.

3. Встановлено, що про випереджаючий розвиток більше говориться на макрорівні, або рівні окремої галузі, і майже відсутні згадування на рівні підприємства. Автором запропоновано власне визначення випереджаючого розвитку на рівні підприємства, розглянуто його основні характерні риси, концептуальні засади реалізації, графічно показано його сутність та взаємодію з іншими альтернативними типами розвитку, запропоновано математичний вигляд випереджаючого розвитку та формулу розрахунку рівня випередження.

Всі отримані твердження та розробки направлені на формування теоретичних засад випереджаючого розвитку на мікрорівні і удосконалюють теорію розвитку підприємства в сучасних умовах господарювання. Однак, подальших досліджень потребує питання методичного забезпечення процесу реалізації випереджаючого розвитку на рівні підприємства. Саме вирішення зазначених питань і є метою майбутніх досліджень автора.

1. Глазьев С. Ю. Стратегия опережающего развития России в условиях глобального кризиса : монография / С. Ю. Глазьев. – М. : Экономика, 2010. – 287 с.

2. Бузгалин А. В. В поисках будущего России: "Экономика для человека", или Стратегия опережающего развития – III / А. В. Бузгалин, А. И. Колганов // Стратегия опережающего развития – III. Том 16. Российские модернизации: диагнозы и прогнозы / под общ. ред. А. В. Бузгалина, Р. Крумма. – М. : ЛЕНАНД, 2011. – С. 297–352.

3. Москаленко О. М. Випереджаючий економічний розвиток у системі стратегічних потреб світового суспільства / О. М. Москаленко // Вчені записки : збірник наукових праць. – К. : КНЕУ, 2012. – Вип. 14. – Ч. 1. – С. 41–48.

4. Москаленко О. М. Методологія дослідження теоретичної моделі випереджаючого економічного розвитку в сучасній політичній економії / О.М. Москаленко // Економіка розвитку. – 2013. – № 3(67). – С.16-20.

5. Захаров В. Опережающее развитие Санкт-Петербурга – Проект мирового сообщества? [Концепция и План действий] / В. Захаров // Личность и культура. – 2003. – № 3/4. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.peacefromharmony.org/?cat=ru_c&key=179.

6. Лизун М.В. Випереджаюче економічне зростання: міжнародний та український аспекти : дис. ... к.е.н. : 08.00.02 / М.В. Лизун. – Тернопіль, 2007. – 207 с.

7. Bell D. Notes on the Post-Industrial Society / D. Bell // The Public Interest. – 1967. – №7. – С. 102-118.

8. Бьюкенен Дж. М. Сочинения. Конституция экономической политики. Расчёт согласия. Границы свободы / Дж. М. Бьюкенен / Нобелевские лауреаты по экономике. Т. 1 / Фонд экономической инициативы. – М.: Таурис Альфа, 1997. – 560 с.

9. Schumpeter J.A. Capitalism, socialism and democracy / J.A. Schumpeter [introduction by R. Swedberg]. – George Allen & Unwin Ltd., 1994. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://digamo.free.fr/capisoc.pdf>.

10. Christensen Clayton M.. The Innovator's Dilemma: The Revolutionary Book that Will Change the Way You Do Business / Clayton M. Christensen. – New York: Harper Books, 2000.

11. Foster R. Creative Destruction: Why Companies That Are Built to Last Underperform the Market And How to Successfully Transform Them / R. Foster, S. Kaplan. – Currency publisher, 2001.

12. Ильяшенко Н.С. Развитие национальной инновационной системы Украины как перспектива выхода на мировой рынок / Н.С. Ильяшенко, Е.А. Мицура // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №5 (143). – С. 83-94.

13. Топ-100 найбагатших компаній світу [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://infolight.org.ua/content/top-100-naybagatshih-kompaniy-svitu-v-2008-2013-rr>

14. Топ-50 наиболее прибыльных компаний мира в 2013 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://globalstocks.ru/materialyi/rejtingi/top-50-naibolee-pribyilnyih-kompaniy-mira-v-2013-godu/>

15. Топ-100 крупнейших компаний мира по рыночной капитализации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pwc.com/ua/ru/survey/2013/all/top-100-capitalisation-2013.jhtml>

16. Ильяшенко С.Н. Интеллектуальный капитал как основа развития предприятия в информационной экономике / С. Н. Ильяшенко// Социально-экономические проблемы информационного общества : монография / Под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника и к.э.н., доц. М. В. Брюханова. – Вып. 2 – Сумы : Университетская книга, 2010. – С. 522–542.

17. Шипуліна Ю.С. Інноваційна культура організації: сутність, структура, підходи до оцінки / Ю.С. Шипуліна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 2. – С. 132-138.